مانگرتنی بێسنوور وەکوو چالاکییەکی دەگمەن ... کاردۆ بۆکانی

مانگرتنی بێسنوور چالاکییەکی ئاسایی نییە؛ تەواو چالاکییەکی نائاسایی و دەگمەنە. ئەگەر بە سەرکەوتووی بەڕێوە بچێت، دەتوانێت کاریگەرییەکی قووڵ لە سەر ئەوە دۆزە بکات کە مانگرتووان بەرخۆدانی بۆ دەکەن. ئەو چالاکییە چەندە خزمەت و ڕاژەی دۆزێکی ئاسایی بکات، دوو هێندەی ئەوە ڕاژەی دۆزێکی دەگمەن دەکات.

لە پەرتووکی’ دۆزی دەگمەن، دۆزی کورد ‘دا من تیۆری دەگمەنم شرۆڤە کردووە و دەگمەنبوونی دۆزی کوردم نیشان داوە. بە پێی ئەوەی کە دۆزی کورد دۆزێکی دەگمەنە، چالاکی دەگمەن دەتوانێت بە دەیان ساڵ پێشی بخات و قەڵەمبازی مێژوویی پێ بدات. لە مێژووی تێکۆشانی ئازادیخوازی گەلی کوردستان دا، چالاکی دەگمەن و بەرخۆدانی دەگمەن هەبوون. یەکێك لەو چالاکییانە بەرخۆدانی گرتووگەی ئامەدە لە ساڵی ١٩٨٢ دا.

پاش ئەوەی کە لە ساڵی ١٩٨٠ دا ژێنڕاڵە تورکەکان کوودەتای سەربازیان کرد، ڕەپێشە و جەوی ترسیان بەسەر هەموو کۆمەڵگا دا سەپاند، هەموو دەنگێکی دژبەریان کپ کرد و، زۆربەی هەرە زۆری کۆم و ڕێکخراوە سیاسییەکانیان لەناو برد. تەنانەت گورزێکی کاریگەریان لە پارتی کرێکارانی کوردستانیش دا. بەڵام لە گرتووگەی ئامەد دا گورزی کاریگەریان لێکەوت و پاشەکشەیان پێکرا. ئەوەی کە ئەو گورزەی لێدان چالاکی دەگمەنی پێشەنگانی پەکەکە بوو کە بە خۆسووتاندنی مەزڵووم دۆغان دەستی پێکرد و بە شەهیدبوونی کەماڵ پیر و هەڤاڵانی لە مانگرتنی بێسنوور دا بە ئەنجام گەیشت. ئەگەر ئەو بەرخۆدانە دەگمەنە نەبوایە، پەکەکە نەیدەتوانی لەو قۆناخە هەستیار و دەگمەنە خۆی دەرباز بکات و بەو ئاستەی ئەمڕۆ بگات.

بەرخۆدانی گرتووگەی ئامەد لە قۆناخی سەرەتایی پەکەکە دا بوو و دۆزی کوردیش بە گشتی، پاش ئاشبەتاڵەکەی بارزانی لە باشووری کوردستان، لە ئاستێکی زۆر نەزم و لاواز دا بوو. وەکوو چالاکی و هەڵمەتێکی دەگمەن، ئەو بەرخۆدانە هەم پەکەکەی لە مەترسی لەناوچوون دەرباز کرد و، هەمیش دۆزی کوردی بە دەیان ساڵ پێشخست.

مانگرتنەکانی ئەم جارە، کە لە ٧ی نۆڤامبری ٢٠١٨ بە پێشەنگایەی لەیلا گۆڤەن دەستیان پێکردووە، لە قۆناخ و بەستێنێکی دیکەی مێژوویی دا جێدەگرن؛ قۆناخێك کە تێیدا ڕۆژهەڵاتی ناڤین تووشی قەیرانی سیستەم بووە و بەرەو ڕووخانی یەکجاری ئاراستەگیر. لە ڕەوشێکی ئاوا دا، جێگیربوونی سیستەمێکی نوێ گرێدراوی ڕێکخستەبوونی ئەو لایەنەیە کە لە دژی سیستەمی کۆن سەریهەڵداوە. سیستەمی کۆن هەرچەند لە قەیران و گێژاوە دا بژی، ئەگەر نوێنەرانی سیستەمی نوێ ڕێکخستە نەبن و فەداکارانە ئامادەی نرخ و رەنج دان نەبن، سیستەمی کۆن دەتوانێت خۆی لە نوێوە دابڕێژێتەوە و بە نێوێکی دیکە و بە تەشەیەکی ترێ خۆی بەسەر کۆمەڵگا دا بسەپێنێتەوە.

پاش شەڕی جیهانی یەکەم، گەلی کورد لە ئاستی پێویست بۆ دیاریکردنی چارەنووس لە گۆڕپان دا نەبوو و، بەو پێیە، ئەوانیدی چارەنووسیان بۆ دیاریکرد؛ چارەنووسێك کە پارچەبوونی کوردستانی لێکەوتەوە و ڕیزێك لە کۆمەڵکوژی بە دوای خۆیدا هێنا کە هەتا ئێستاش بەردەوامە. ئێستا کە ئەو سیستەمە کەوتووەتە قەیران و بناغەکانی سیستەمێکی نوێ لە ڕۆژاوای کوردستان داڕێژراوە، پێویستە گەلی کوردستان بە گوێرەی پێویست لە گۆڕپان دا بێت و سیستەمی خۆی دامەزرێنێت. هەرچەندە کە ئێستا سیستەمی پاش لۆزان لە قەیران دایە، ئەگەر ئێمە بە گوێرەی پێویستێ تێنەکۆشین و پێداگری لەسەر هێڵی ئازادی نەکەین، چارەنووسمان هەر ئەوەی سەدەی بیستەم دەبێت.

تێکۆشانی ئازادی پێویستی بە بەشداری هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا هەیە. یەکێك لە جیاوازییەکانی سەرهەڵدان و شۆڕش لەوەدایە کە لە سەرهەڵدان دا چینێك یان دوو چینی کۆمەڵگا بەشداری دەکات، بەڵام لە شۆڕش دا هەموو یان زۆربەی هەرە زۆری چینەکانی کۆمەڵگا تێیدا بەشداری دەکەن. یەکێك لەو چینانە چینی ڕۆشنبیر و پسپۆرێ. بەپێی ئەوەی کە ڕۆشنبیر کاری هزری دەکات و هزر ڕۆڵی گرینگی هەیە لە هەڵگیرسان و سەرکەوتنی شۆڕش دا، ڕۆشنبیر دەتوانێت لە هێڵی پێشەوەی شۆڕش دا ڕۆڵی خۆی بگێڕێت.

ئەگەر چاوێك لە سەرهەڵدانەکان و ڕێکخراوە ڕامیارییەکانی کوردستان بکەین، یەکەم شتێك کە سەرنجمان ڕادەکێشێت ڕۆڵی لاواز یان نەبووی چینی ڕۆشنبیرە. هۆکاری ئەم دیاردەیەش دوو شتە: یا ئەوەی کە ڕێکخراوەکان کراوە نەبوون بۆ بەشداری ڕۆشنبیر، یان ئەوەی کە ڕۆشنبیر بۆخۆی بەشداری ڕێکخراوەی شۆڕشگێڕی نەکردووە. بەڵام ئێستا، چارەسەرکردنی دۆزی دەگمەنی کورد چارەسەرکردنی ئەو پرسەمان

لێدەخوازێت. هەر بۆیە، چەندە ڕێکخراوەکان پێویستە باوەشی خۆیان بۆ ڕۆشنبیر بکەنەوە، ئەوەندەش پێویستە کە ڕۆشنبیر ڕوو لە شۆڕش بکات و بەشداری ڕێکخراوەی شۆڕشگێڕ ببێت.

ڕۆشنبیرێك کە هەست بە ژێردەستی کۆمەڵگاکەی و پارچەبوونی وڵاتەکەی نەکات، هەموو پێکهاتەی ڕۆشنبیرییەکەی دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە. چونکە کۆمەڵگا چەندەی پێویست بە تاکەکەس بێت بۆ دامەزراندن و بەردەوامکردنی هەبوونی خۆی، تاکەکەسیش ئەوەندە پێویستی بە کۆمەڵگا هەیە بۆ واتادان بە خۆ و بۆ پاراستنی خۆ.

پەرگالی هزریی کلاسیك، کە بەسەر لیبڕالیسم و سۆسیالیسم دا دابەش دەبوو، شرۆڤەیەکی ڕاستی لەو دوو پێلێنە نەخستە بەر چاومان. لیبرالیسم لە هەوڵی سەپاندنی تاك بەسەر کۆمەڵگا دا بوو و، لەو پێناوە دا، هەموو مافێکی پێشکەش بە تاك دەکرد و چێژگرتنی تاکی لە هەر چەشنە ماف و کردەوەیەك بە ڕەوا دەزانی، تەنانەت ئەو ماف و کردەوانەی کە خەساریان لە کۆمەڵگا دەدا. بە پێچەوانەی لیبرالیسم و هاوشێوەی ئەو، سۆسیالیسم کۆمەڵگای بەسەر تاك دا دەسەپاند و هەموو مافێکی بە کۆمەڵگا دەدا بۆ بەرهەمهێنانی تاك بە گوێرەی خۆی. لە زۆربەی وڵاتانی سۆسیالیستی ئەم ڕێبازە هەتا ئاستی دیکتاتۆڕی و ماریسێتی چوو.

چەندە لیبرالیسم و هەوڵەکانی پێشترێتی دان بە تاك هەڵە بن، سۆسیالیسم و هەوڵەکانی پێشترێتی دان بە کۆمەڵگاش ئەوەندە هەڵەن. لە ڕاستی دا، پرسیاری’ گەلۆ تاك لە پێش کۆمەڵگا دا لە دایك بووە یان کۆمەڵگا لە پێش تاك دا هاتووە‘ لە فەلسەفە دا بێواتە بووە، هەر وەك پرسیاری ’ گەلۆ هێلکە لە پێش مریشك دا هاتووە، یا مریشك لە پێش هێلکە دا ‘. هەر هەوڵێك بۆ پێشترێتی دان بە هەر یەك لەو دوو پێلێنە، لە ڕاستی دا، هەوڵە بۆ سەپاندنی ئەو بە سەر ئەوەی دیکە دا؛ سەپاندنێك کە بێجگە لە خەسار و ڕووخاندن هیچ سوودێکی بۆ هیچیان نییە.

ئێستا کاتی ئەوە هاتووە کە خۆمان لە دووپەکییەی کلاسیکییە دەرباز بکەین و لەو ڕاستییە تێبگەین کە ڕێبازی دیکەی هزریش هەن کە مرۆڤ دەتوانێت وەکوو هێڵی سێهەم، هێڵی چوارەم و تەنانەت هێڵی پێنجەمیش ناودێریان بکات. گرینگ ئەوەیە کە مرۆڤ لە زۆنگاوی ئەمڕۆ دا گیر نەکات و ڕاستییەکانی سبەینێ ببینێت. ئەگەر ئەوەندە بوێر بین و خۆمان لەو زۆنگاوەی دوێنێ دەرباز بکەین کە تێیدا تاك و کۆمەڵگا لە دوو جەمسەری دژبەیەك دا دەژیان و، ڕاستییەکانی ئەمڕۆ لەبەر

چاو بگرین، دەبینین کە ئەو دوو پۆلێنە لە ناو یەکتری دا دەژین و لە پێوەندییەکی هاوژینی و سیمبیۆتیك دا یەکتری تەواو دەکەن. بۆ دامەزراندن و پاراستنی هەبوونیان پێویستیان بە یەکتری هەیە و، هیچیان بە بێ ئەوەی دیکە نە دەتوانن لە دایك بن و نە دەتوانن هەبوونیان بپارێزن.

ئەگەر پێوەندی تاکی کورد و کۆمەڵگای کوردستان لەو چوارچێوەیە دا شرۆڤە و داهووراندن بکەین لە ڕاستییەکان نزیکتر دەبینەوە. هیچ تاکێکی کورد، بە ڕۆشنبیرەوە، ناتوانێت خۆی لە کوردبوون بشواتەوە. ئەگەر بیشیکات، ئەوانیدی دان بەو خۆشوشتنەوەیە دا نانێن و لە پێگەی کوردبوونەوە لێی دەڕوانن و هەڵسووکەوتی لەگەڵ دا دەکەن. هەر بۆیە، لە باتی خۆداشوشتن لە کوردبوون و خۆدابڕاندن لە کۆمەڵگا و شۆڕشی کوردستان، پێویستە هەموو تاکێکی کورد، لە سەروویانەوە ڕۆشنبیر و پسپۆر، لە ڕێپێوان و مەشی ئازادی دا جێبگرن و لە سەرخستنی دا ڕۆڵی خۆیان بگێڕن.

چینی ڕۆشنبیر و پسپۆری کوردستان لە چەندین کێشە دا ژیان دەکات کە هەتا لێواری نەخۆشی چووە. یەکێك لەو کێشانە خۆدابڕاندن لە کۆمەڵگایە؛ خۆدابڕاندنێك کە تێیدا ڕۆشنبیر خۆی لە پێگەی ژوو دا دەبینێت و کۆمەڵگاش لە پێگەی ژێر، خۆی بە گەورە دەزانێت و کۆمەڵگاش بە بچووك، خۆی بە زانا دەزانێت و کۆمەڵگاش بە نەزان، یا خۆی بە ئازاد دەزانێت و کۆمەڵگاش بە کۆیلە. بەڵام بەڕاستی ئەگەر کۆمەڵگای تۆ بچووك، نەزان و کۆیلە بێت، چۆن تۆ دەتوانی بە ئازادی، زانایی و گەورەیی بژی؟ تۆ کە بستێکت خاك نییە تێیدا بژی، خۆ بە گەورە زانینت لە چییە؟!

لە تێکۆشانی نەتەوەیی دا نابێت هیچ کەس پێگەی کۆمەڵایەتی خۆی وەکوو پاساوێك بەکاربێنێت بۆ ناچالاکبوون. پێگەی کۆمەڵایەتی تاك چەندە مەزنتر و ڕژدتر بێت، پێویستە تاك خۆی لە کاری مەزنتر و ڕژدتر بدات. ڕاستە پێگەی رۆشنبیربوون و پسپۆربوون لە بوارەکانی زانستی دا پێگەگەلێکی بەرزن. کەس ناتوانێ نکوڵی لە بەرزبوونی پێگەی دوکتور، پرۆفسۆر و ئەندازیار بکات، بەڵام ئەو پێگانە لەگەڵ ئەو پێگە نەزمەی کە کۆمەڵگای کوردەواری تێیدا دەناڵێت زۆر ناکۆك و دژبەیەکە. پێگەی تاکەکەسیمان زۆر بەرزە، لە لووتکە دایە، لە هەموو شوێنێك پێمان خۆشە بەچاوی کۆمەڵگایدا بدەینەوە، ئەگەر دوکتور بین لە کەسی قەبووڵ ناکەین کەمتر لە دوکتورمان پێبڵێت و، شەڕ لەگەڵ ئەوە کەسە دەکەین کە بە نازناوی پرۆفسۆر بانگمان نەکات ئەگەر پرۆفسۆر بین. بەڵام سەد حەیف و مەخابن، پێگەی نەتەوەییان

ئەوەندە نەزمە کەێ لە هیچ شوێنێك پێمان خۆش نییە باسی لێ بکەن و وەبیرمانی بێننەوە.

واتە ئەوەی کە لێرەدا دەردەکەوێت درزێکی پان و بەرینەێ لە نێوان ڕێگەی تاکەکەسیمان و ڕێگەی نەتەوەییمان دا. ئەوەندە گەورەیە کە هیچ کەس ناتوانێت نکوڵی لێبکات و ئەوەندەش بە ژانە کە هیچ مرۆڤێکی خاوەن ویژدان ناتوانێت خۆی لێ بپارێزێت. جا بۆیە، داوا لە هەموو ڕۆشنبیران و پسپۆرانی کوردستان دەکەم کە بە خۆیان دا بچنەوە و خاوەنداری لە شۆڕشی کوردستان و ئەو قۆناخە هەستیار و میژووییە بکەن کە پێیدا تێپەڕ دەبین. با هەموومان ڕوو لە بەرەکانی شۆڕش بکەین و بەبێ خۆ بەگەورە زانین و بەکار هێنانی ئاستمان لە بەرامبەری دەورووبەرمان ڕۆڵی مێژووی خۆمان بگێڕین. با ڕێگەی نەتەوەییشمان بە ئاستی ڕێگەی تاکەکەسیمان بگەیەنین و هەر وەك چۆن شانازی بە ڕێگەی تاکەکەسیمان دەکەین ئاواش شانازی بە ڕێگەی نەتەوەیشمان بکەین.